

kahdesti: ensin paperille ja vasta sitten järjestelmään, koska tietokoneita ei ole saatavilla.

Liike-elämän monikansallisuudessa kieli saattaa saada aivan uusia merkityksiä. Eero Vaaran ja kumppaneiden artikkelissa ”Kieli ja valta fuusioituvassa monikansallisessa yrityksessä” tarkastellaan monikansallisen yrityksen kielivalinnan merkitystä mm. vallan näkökulmasta. Esimerkkinä he esittävät suomalaisen Meritan ja ruotsalaisen Nordbankenin yhdistymisen 1990-luvun lopulla. Uudessa suuryrityksessä johdon ja sitä myöten koko yrityksen kieleksi valikoitui hieman vahingossakin ruotsi. Kielivalinta oli omiaan vahvistamaan jo ennestään syntynyttä mielikuvaa ruotsalaisista jyräämissä pienen Suomen. Kielivalinnan myötä suomalaisten eteneminen uralla tuli vaikeammaksi, koska yleneminen edellytti käytännössä sujuvaa ruotsin taitoa.

Ruotsalaiset eivät aluksi tuntuneet ymmärtävän Suomen kielellistä todellisuutta eli sitä, että suomalaiset eivät noin keskimäärin hallitse ruotsin kieltä kuin auttavasti. Fuusion jälkeiset ongelmat ja keskustelu osoittivat koko yrityksen laajuisen kielipolitiikan tärkeyden. MeritaNordbankenin yhdistyksessä edelleen tanskalaisen Unidanmarkin kanssa vuosituhanen vaihteessa yrityksen kieleksi valittiinkin englanti.

Vaikka kieli ja sen ulottuvuudet ovat nykytyöelämässä merkittävässä – jossei jopa merkittävimmässä – asemassa, kielen tärkeyttä ei kuitenkaan tiedosteta. Riitta Pyykkö analysoi viime vuosien aikana julkaistuja tulevaisuusraportteja ja sitä, miten kieli niissä esiintyy. Kielestä puhutaan lähinnä kielilain noudattamisen ja yritysten kilpailukyvyn kannalta. Näyttää siltä, että kielitaito on raporteissa vieraiden kielten (=eng-

lannin) taitoa. Pyykkö toteaa: ”--omien äidinkielen roolista innovaatioiden maailmassa ei olla kiinnostuneita”. Kuitenkin raporttien lähiluku osoittaa Pyykön mukaan, että nimenomaan kielellisiä taitoja (vuorovaikutus, kanssakäyminen, verkostot, yhteistyö) pidetään tärkeinä taitoina tulevaisuudessa. Kielitaito on olennaisessa osassa tieteen, taiteen ja teknologian synnyssä ja kehittämisessä.

Raporttien näkökulma kieleen vaikuttaa lyhytnäköiseltä, mutta peilaa mielestäni hyvin asenteita nyky-Suomessa: äidinkielen taitoja ei arvosteta tai niitä pidetään itsestäänselvyytenä. Oman näkemykseni mukaan kumpikin näkökulma menee ”metsään”. Suomen kieltä taitavasti käyttävä kirjoittaja on sekä kullan arvoinen että äärimmäisen harvinainen ilmiö. Eikä se äidinkielen hyvä hallitseminen ole haitaksi vieraita kieliä opiskellessakaan.

Myytyjen lasten tarinoita

ULLA VIERTOLA

1960-luvulla lapsuuttaan ja nuoruuttaan elänyt henkilö saattaa nykypäivänä muistella sen aikaista maailmaa, jota leimasi moderni edistysusko. Ihmisen uskottiin koko ajan kehittyvän paremmaksi jonkinlaisen luonnollisen yhteiskuntaevoluution tuloksena. Länsimaiden johdolla koko ihmiskunta sivistyi vääjäämättä, ja

esimerkiksi merirosvousta ja orjakauppaa pidettiin lopullisesti historian hämärään siirtyneinä, alkeellisina ilmiöinä. Kun 2000-luvun alussa puhutaan merirosvojen ja ihmiskauppi-aiden uudesta tulemisesta, mieleen nousee epäily siitä, onko edistys sittenkään miltään osin vääjäämätöntä. Jo kauan sitten hyviksi havaitut toimintatavat

Jouko Halmekoski
Orjamarkkinat. Huutolaislasten
kohtaloita Suomessa
Ajatus Kirjat, 2011

palaavat heti, kun niille on ns. sosiaalinen tilaus. Kun köyhyys syvenee, löytyy aina niitä, jotka joutuvat sen uhreiksi tai ryhtyvät sen hyväksikäyttäjiksi.

Teoksessa ”Orjamarkkinat” Jouko Halmekoski siirtyy sosiaaliturvan kehityksessä noin sata vuotta taaksepäin, osin kauemmaksikin. Halmekoski pohjustaa tekstinsä vaivahuutokaupan historialla 1800-luvulta lähtien ja antaa sitten äänen sellaisille henkilöille, jotka olivat huutolaisuuteen perustuvan sosiaaliturvan asiakkaita vielä reilusti 1900-luvun puolella. Huutolaisuus oli kunnille edullinen tapa hoitaa turvattomiksi jääneet lapset ja vanhukset, vammaiset ja muut joko keholtaan tai mieleltään pitkäaikaissairaat henkilöt. Heidän olemassaolonsa tuottama ongelma ratkaistiin siten, että vaivainen henkilö annettiin hoidettavaksi siihen yksityiseen talouteen, joka suostui ottamaan hänet halvimmalla elatuskorvauksella. Vaivahuutokaupat kieltävä laki astui voimaan 1923, mutta huudolle myymisen kaltainen toiminta jatkui vielä pitkään sen jälkeen monessa kunnassa.

Halmekoski on kerännyt huutolaiskokemuksia eri puolilta Suomea. Aineiston muodostavat kirjeet, sähköpostit ja haastattelut, joissa kertojina toimivat joko huutolaislapsuuden kokeneet henkilöt itse tai heidän jälkeläisensä. Halmekoski on valinnut aineistosta teokseen 25 melko eheästi etenevää tarinaa. Kirjoittaja huomauttaa, että kertomusten tarkempaa todenperäisyyttä on mahdollonta enää selvittää. Tarinoissa joko iäkkäät ihmiset itse muistelevat lapsuuttaan tai jälkeläiset kertovat jo kuolleen, huutolais-taustaisen henkilön elämänvaiheista. Tarkan todenperäisyyden vaatimus on toisaalta melko merkityksellinen, sillä huutolaislasten elämään vaikuttaneet ihmiset ovat jo aikoja sitten kuol-

leet, eikä heitä voi enää palkita tai rangaista siitä, miten he kohtelivat armoilleen joutuneita vaivaisia. Yleisemmällä tasolla huutolaislasten hoidossa ilmenneet ongelmat tunnustettiin todelliseksi jo järjestelmän toiminta-aikana, kun kuntien oli pakko antaa tarkempia määräyksiä lasten oikeudesta riittävään elatukseen, vaatteisiin, sairaanhoitoon ja koulunkäyntiin.

Teos toimii mielenkiintoisena kansatieteellisenä kuvauksena lasten elämästä yli sadan vuoden takaisessa yhteiskunnassa. Kyseenalaisesta totuusarvosta huolimatta tarinoilla on myös merkitystä osana suomalaisen sosiaaliturvan historiaa. Huutolaisuuden aikoina Suomessa vallitsi ankara säätyjako ja sellaiset yhteiskuntaluokkaan ja sukupuoleen perustuvat, vastaansanomattomat pakot, joiden vaikutusta sen ajan ihmisiin on nykypäivänä vaikea käsittää. Järkyttävyydessään jotkut tarinat saattavat johtaa siihen, että lasten häijyt elättäjät dehumanisoidaan hirviöiksi, joiden käytös ei meidän aikakaudestamme katsottuna ole lainkaan inhimillistä. Kuitenkin tapahtumien taustalla vaikutti sen aikainen yhteiskunnallinen tilanne, jossa tietyt sosiaaliset ongelmat esiintyivät osana laajempaa kontekstia.

1800-luvulla Suomen väkiluku kasvoi nopeasti, mutta elinkeinot olivat edelleen maatalouden ja maanomistukseen perustuvia, ja teollistumisen aste oli alhainen. Kasvavan ihmisjoukon, erityisesti tilattoman väestön, oli yhä hankalampi elättää itseään ja perhettään. Sosiaalisten ongelmien huutolaisratkaisua on syytä pitää tämän yhteiskunnallisen kehityksen yhtenä seurauksena. Kun köy-

hänhoitokulujen paisuminen pakotti kunnat huutokauppoihin, rahan hankkimisen mahdollisuus toimitti yhteen orvot tai heitteille jätetyt lapset ja heidän elatusperheensä, jotka usein itsekin olivat hyvin köyhiä. Lapsiorjan hankkiminen saattoi olla taloudellisesti välttämätöntä siitä huolimatta, ettei lapsen kunnollinen elättäminen ollut mahdollista. Lapset pakotettiin tekemään työtä, mutta monet heistä muistavat mainita, että kaikki muutkin elatussopimuksen tehneen talon asukkaat joutuivat raatamaan. Maasta ja metsästä ruokansa kiskovien ihmisten elämä oli loputonta työntekoa ja toimeentulon epävarmuutta.

Halmekosken teos on merkityksellinen lapsen omien tunteiden kuvaajana. Tarinat kertovat lasten kokemuksista sellaisissa elämäntilanteissa, jotka olivat heille käsittämättömiä. Lapsilta kuoli isä tai äiti, ehkä molemmatkin, ja sitten tuli joku vieras ihminen ja vei mennessään outoon paikkaan. Monesti lapsen kipein kokemus oli ympäristön harjoittama henkinen julmuus. Lasta nimiteltiin, pilkattiin ja häpäistiin esimerkiksi hänen todellisten vanhempiansa tekojen tai ominaisuuksiensa perusteella. Kunkin aikakauden normit ja säännöt määrittelevät, mikä on väärää käytöstä, ja huonoina pidettyjen tekojen seuraukset siirtyvät vielä nykypäivänäkin lasten kannettaviksi. Huutolaiset muistelevat, miten kauppatavaraksi joutuminen vaikutti heihin, mutta arvailujen varaan jää heidät huutaneiden isäntien ja emäntien kokemus siitä, miltä tuntui ottaa jo ennestään ahtaaseen kotiin joku vieras lapsi, jolla oli kehno ja syntinen syntyperä. Itse kukin

voi miettiä asiaa omalta kannaltaan: miltä tuntuisi, jos rahanpuutteen takia olisi pakko huolia oman kodin seinien sisälle joku huumevanhemmilta heitteille jäänyt, synkkäsilmäinen tenava, joka on jo liian vanha lumoamaan ketään pienen vauvan suloisuudella? Aikakaudesta toiseen käsitys avuntarpeen yhteydestä syntiin pysyttelee sitkeästi ihmisen sisikunnassa. Tämän voi huomata esimerkiksi siitä, että hyvien ja kunnollisten ihmisten asuinalueella ryhdytään yleensä tiukkaan vastaisuuteen, jos samoilta kulmille

suunnitellaan ongelmalasten sijaishuoltoyksikköä.

Tarinoita suomalaisista orjuuskokemuksista on syytä lukea varoittavana esimerkkinä. Sekä yksilöiden että kokonaisten yhteiskuntien luonnollisena pidetty evoluutio on kokenut takaiskuja, sillä kehitys ei ole aina johtanut parempaan. Merirosvouksen ja ihmiskaupan elpyminen osoittavat, että silloinkin on tarve ja tilaisuus, entiset toimintatavat otetaan nopeasti käyttöön uusissa muodoissa. Viime aikoina on käyty keskustelua sosiaaliturvaan liittyvi-

en palvelujen lisääntyvästä kilpailuttamisesta, ja tämän suunnituksen kauhuskenaarioksi on mainittu eräänlainen uushuutolaisuus. Jos jotakuta 1900-luvun alussa elänyttä, rahanpuutteesta kärsivää suutaria tai talonisäntää ei voi dehumanisoida lapsia syöväksi hirviöksi, jäljelle jää pelko siitä, että julma ja välinpitämätön käytös on ihmiselle luonnollista ja saattaa koska tahansa yleistyä jossakin uudessa, oikeana ja hyväksyttävänä pidetyssä toimintamuodossa.

Valheen jälkien pituus vaihtelee

PEKKA SAARNIO

Valehtelun taidossa samoin kuin sen paljastamisessa on suuria yksilöllisiä eroja. Paul Ekman on tutkinut aihepiiriä useiden vuosikymmenien ajan. Lisäksi hän on tutkinut non-verbaalista kommunikaatiota ja tunteiden ilmaisemista. Käsillä oleva kirja on tutkimustietoon perustuva yleisesitys, joka on suunnattu suurelle yleisölle.

Keitä ja millaisia sitten ovat taitavat valehtelijat? Ekman mainitsee kolme ryhmää, joista ensimmäinen koostuu psykopaateista. Valehtelu on heille pinnallisen charmin ja lipevyuden ohella välttämätön keino kanssaihminen petkuttamisessa. Psykopaattien tunne-elämän kehittymättömyys toimii valehtelun perustana, sillä se ehkäisee tahattomia viestejä, jotka edesauttavat paljas-

tumista. Heillä ei myöskään ole syllisyyden taakkaa, joka saattaa paljastaa monen muun valehtelijan.

Toiseen ryhmään kuuluvat niin sanotut luonnolliset valehtelijat. Heillä ei ole psykopaattien tapaan persoonallisuuden poikkeavuutta eikä tästä johtuvaa tarvetta muiden ihmisten huijaamiseen. Tutkimusten mukaan luonnollisten valehtelijoiden taidot perustuvat tunteiden erinomaiseen säätelyyn, mutta he eivät välttämättä ole tietoisia osaamisestaan. Heitä lienee tavallista enemmän tiettyissä ammateissa, kuten esimerkiksi diplomaateissa, asianajajissa ja myyntimiehissä.

Luonnollista valehtelua ei pidä sekoittaa konfabulointiin eli satuiluun, joka saattaa olla oire eräistä neurologisista saira-

Paul Ekman
Telling lies. Clues to deceit in the marketplace, politics and marriage
Norton, 2009

uksista. Satuilu on keskeisessä roolissa esimerkiksi Wernicke-Korsakoffin oireyhtymässä, jota esiintyy alkoholisteilla. Suositelen konfabuloinnista kiinnostuneille William Hirsteinin teosta "Brain fiction: self-deception and the riddle of confabulation" (2005). Omaan valheen uskominen yleensä edistää läpimenoa, joskin ulkoiset realiteetit asettavat sillekin rajansa.

Kolmas valehtelun taitajaryhmä koostuu paitsi näyttelijöistä myös muista henkilöistä, jotka osaavat käyttää Stanislavski-tekniikkaa, jolla tarkoite-